

A HORTOBÁGYI NEMZETI PARK BEMUTATÓTERÜLETEI

EGYEK-PUSZTAKÓCSI MOCSARAK BEMUTATÓTERÜLET

Górési tanösvény

AZ EGYEK-PUSZTAKÓCSI MOCSARAK BEMUTATÓTERÜLET

Európa egyik legnagyobb füves pusztája, a Hortobágy valamikor nyílt árterek, mocsarak, löszös és szikes puszták, gyepek és erdők mozaikja volt. A Hortobágy az Ős-Sajó és Ős-Hernád egykori hordalékkúpján kialakult, az utolsó eljegesedés óta folyamatosan pusztuló felszínű, a környező területeknél alacsonyabban fekvő terület. A tájat elsősorban a Tisza és mellékfolyóinak mederáthelyeződései és áradásai, a nagytestű növényevő állatok legelése és az erdőket, pusztákat időnként meg-megfutó tüzek formálták.

Az Egyek-pusztakócsi mocsárvilág valaha közel tízezer hektáron terült el, Ohat - Egyek - Tiszafüred határában. Az észak-déli irányban hosszan elnyúló, árvízjárta ősi mocsarak természetes víztárolóként fogadták be a tiszai áradások hatalmas víztömegét, s fokozatosan eresztették le a vizet a Hortobágy déli mocsarain, a Zádor folyón és a Körös-Berettyó vízrendszeren keresztül vissza a Tiszába. A terület domborzata sokkal változatosabb, mint a mocsárvilágtól keletre elterülő Hortobágyé. A felszínformák mindenütt magukon viselik a folyóvíz munkájának nyomait. A Kis-Jusztus mocsár hosszan elnyúló medencéjében például könnyű felismerni a Tisza vagy egykori mellékfolyójának medrét, amit keletről több méteres szintkülönbséggel egy hát, a régi vízfolyás övzátonya szegélyez. A mocsármedrek legmélyebb (1-2 m mély) részeit állandóan víz borítja, és sokfelé találhatók időszakosan vízzel borított, mocsaras jellegű rétek.

A XIX. század derekának folyószabályozásai következtében az áradások elmaradtak, s a valamikori gazdag mocsárvilág a töredékre zsugorodott. Ez párosult a nagyüzemi mezőgazdaság élővilág romboló hatásával, a megmaradt vízgyűjtő terület feldarabolásával.

A mocsárrendszer maradványainak megmentése, illetve feltámasztása a megalakuló Hortobágyi Nemzeti Park egyik első és sürgető feladata lett. Az Egyek-pusztakócsi mocsárrendszer (részei a Fekete-rét, Kis-Jusztus, Meggyes-lapos, Hagymás-lapos, Csattag, Böggő-lapos) legmélyebb medencéjét, a Fekete-rétet egy feltöltő csatornával látták el. Az árasztóvíz a Nyugati-főcsatornából érkezik, ami végső soron a Tiszából indul ki. Néhány évvel később megépült a lecsapolócsatorna is, így már a vízszintszabályozás is megvalósulhatott. A program beindulása után egy évtizeddel a Kis-Jusztus mocsarat is sikerült ráfűzni erre a csatornára, amely dél felé a Sáros-érbe torkollva a

a Kunkápolnási mocsarak felé folyik tovább. 1996-ban egy nagyszabású beruházásnak köszönhetően a többi mocsár vízutánpótlása is megoldódott. Az így kialakított egységes rendszer lehetővé teszi, hogy a vízszint ingadoztatásával, egyes mocsárágak időnkénti kiszáritásával a Tisza szabályozás előtti vízjárását utánozzuk.

A madarak hamar birtokukba vették a régi-új élőhelyeket, s így a mocsár újra valóságos vízimadár-paradicsommá válhatott, központi helyet szerezve ezzel a tavaszi-őszi vonulásban. A terület 1979 óta vízimadarak és a vizes élőhelyek védelméről szóló Ramsari Egyezmény értelmében nemzetközi védettséget is élvez.

A Fekete-rét több, mint 30 évvel ezelőtt megkezdett mocsár-rekonstrukciós munkálatait 2013-ban Európai Unió forrásból továbbfejlesztettük. A meglévő 4 hektáros belső tó nyugati és dél-nyugati oldalán szabálytalan lefutású új mederél került kialakításra, megnövelve így a terület kiterjedését és mozaikosságát. A halállomány áttelelésének biztosításához mélyebb halágyakat hoztunk létre. A területet bemutató tanösvény szintén a Környezet és Energia Operatív programból valósult meg.

A GÓRÉSI TANÖSVÉNY MEGÁLLÓHELYEI

1. A tanösvény kiinduló állomása a 33-as út nagyiváni elágazásánál álló **Kaparó-csárdával** szemközti parkoló.

A csárda a „kaporó” nevet onnan kapta, hogy eredetileg út-kaparóháznak létesült, melynek lakója, az útpadka tisztító munkás a gránitkockák közeiből eltávozott homokot-földet töltötte vissza speciális eszközeivel. Ilyen „szolgálati” lakás több is épült az 1930-as években, amikor a 33-as út létesült. A Hortobágyi Nemzeti Park területén a mai napig állnak még - jelentős átépítés után - a szálkahalmi őrház és a Pásztortanya Vendégfogadó épületei. A gránitköves út leaszfaltozása után a nagyiváni leágazás melletti kaparóházat csárdává alakították, amely 2012 óta megújulva várja látogatóit.

2. A tanösvény első érdekessége a parkolóból azonnal látható Tisza által épített **homokhát**, ahol a 80-as évek végéig történő homokkitermelés meredek falat hagyott a *partifecskék* és *gyurgyalagok* számára. A természetvédelem fontos feladata, hogy ezt a fontos fészkelőhelyet megtartsa a meredek partfal fenntartásával.

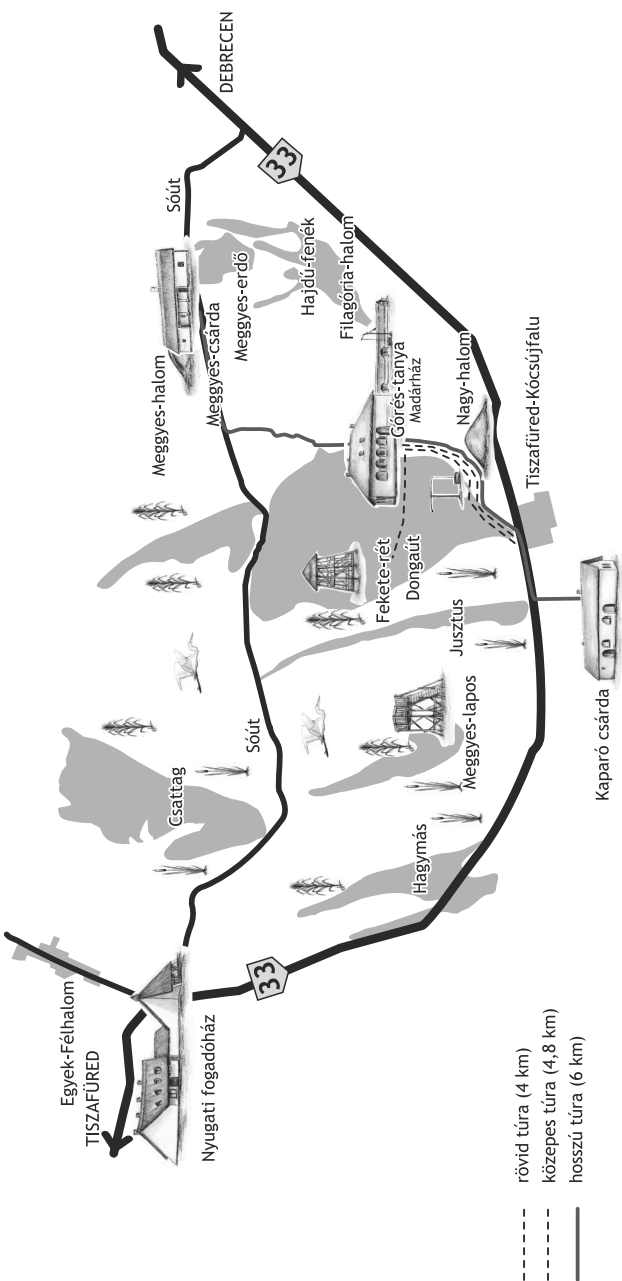
A terület legmagasabb térszínein valamikor kiterjedt löszpusztagyepek voltak, amelyek a legjobb termőképességű, réti csernozjom talajokon alakultak ki. Nem véletlen, hogy az egykori gyepeket ezeken a hátakon törték fel legkorábban. XIX. század közepén szinte minden magasabb hátat szántóként műveltek már. A löszpusztagyepek hazánk egyik legritkább és legjobban károsodott élőhelytípusa, nemcsak a Hortobágy térségében, hanem az egész magyar Alföldön.

Az Európai Unió LIFE-Nature programja keretében 2004 és 2008 között a legfontosabb természetvédelmi beavatkozás a szántóterületek visszagyepesítése, azaz a gyeprekonstrukció volt, összesen 760 hektáron.

A gyeprekonstrukció során az alapvető, ún. vázfajok - **veresnadrág csenkesz**, **barázdált csenkesz**, **keskenylevelű réti perje**, **árva rozsnok** magjainak meghatározott arányú keveréke lett elvetve a megfelelő talajelőkészítést követően, szeptember elejétől október elejéig, mert a vetett magvak csírázásához és kezdeti megerősödéséhez időjárás szempontjából ez az időszak a legkedvezőbb.

A rekonstruált gyepek további kedvező irányú fejlődésének biztosítására gondoskodni kell a felhalmozódó nagy mennyiségű holt anyag (avar) eltávolításáról és a ritkább kétszikű fajok mint pl. a **macskahere** betelepítésének elősegítéséről. Mindezek érdekében a rekonstruált gyepeken a második, harmadik évtől elsősorban legeltetést, illetve ahol ez nem lehetséges, kaszálást kell végezni. A legeltetés az ízeltlábú közösségek fejlődését is elősegíti.

A parkolótól balra indulva kis kitérőt tehetünk a hosszan elnyúló **Kis-Jusztus mocsár** déli végéhez.

Erre a kitérőre akkor érdemes kb. fél órát szánni, ha a mederben víz van, mert ez esetben figyelhetünk meg többféle madarat. A Kis-Jusztus nevében egy máig is meglévő, tiszafüredi származású család neve rejlik, melynek eredeti formája a Jusztusz. Az észak felé fokozatosan keskenyedő mocsár-

rét változatos nedvesséigényű növénytársulások mozaikja, a korábbi folyó-medrekben kialakult ideiglenes vízállású laposok sorának tagja. Nyár elejére a terület általában kiszárad, újra a legelő jószágok vehetik birtokukba. A legeltetés során az állatok a fűvet rövidre rágják, megtrágyazzák. A tavaszi áradások alkalmával a sekély tápanyagban gazdag vizek gyorsan felmelegednek, bennük az alsóbbrendű állatok tömegei elszaporodnak kiadós táplálékot nyújtva a Hortobágy jellegzetes madarainak. Gyakorta láthatók itt **nagy kócsagok**, **récefélék**, **nyári ludak**, **bíbicsek**, **cankók**. A mocsárrétek szegélyzóná-jában, amennyiben intenzívebben legeltetik, a kopár partú szakaszokon **gulipánok**, **gólyatöcsök** költhetnek.

A Kis-jusztusi kitérő után a

Góres-tanya felé folytatjuk utunkat, mely Kócsújfalutól kb. 4 km-re található. A földúton (mely szárazság idején

poros, de kis esőzést követően már emberpróbálóan sárossá válik - jellegzetes hortobágyi élmény) elindulva először elhaladunk a jobb kéz felé eső Nagy-halom mellett. Az elmondások szerint, valamikor a halom közelében tanya állott, melynek emlékét ma már csak egy kiszáradt fa őrzi. Korábban a halmot, más néven kurgánt a környező területekkel együtt szántották, a visszagyepesítésnek köszönhetően újra megtalálható rajta a védett **macskahere**, a **taréjos búzafű**, az **osztrák zsálya**.

A halmot elhagyva, bal kéz felé a Fekete-rét nádasa mellett haladunk egészen a Góréstanyáig. Jobbról a magasabb hátakon a LIFE projekt keretében újragyepesített szántók kísérik utunkat. A rekonstruált gyepek számos értékes madárfajnak (pl. *kék vércse*, *vörös vércse*, *egerészölyv*, *gyurgyalag*, *kis őrgébics*, *szalakóta*) biztosítanak táplálkozóterületet.

Néhol mindkét oldalon padkás, vakszikes legelők húzódnak. A legkopárabb foltokon a Hortobágyra jellemző libatopfélé, a *bárányparéj* él. A magasabb, szárazabb padkátetőkön jelenik meg a cickafarkfüves szikes pusztá, ahol keverednek a löszpusztákra és a valódi szikes pusztákra jellemző fajok. Jellemző itt a sárga virágú *szikai pozdor*, a névadó *pusztai cickafark*, az apró termetű herefélék, de ott vannak a kifejezetten sötétűző növények is, mint a *villás boglárka*, réti fajként a *régi peremizs*.

A gyepszint fő fűfaja azonban a *veresnadrág csenkesz*, amelynek jellegzetes színeváltozásai öltöztetik a pusztát.

Ürmös sziki legelők általában a cickafarkos pusztáknál kissé alacsonyabban, de a vakszik vagy a rétek fölött találhatóak. Itt is a *veresnadrág csenkesz* a domináns fűfélé, hozzá társul a *szikai üröm*.

Jellegzetes fajai a *szikai buvákfű*, *mezei fátyolvirág*, a *szikai madárhúr*.

Az üröm, ritkábban a cickafarkos legelők alatt többnyire padka húzódik, melynek alsó széle és a rétek, mocsarak között kopárabb növényzet van. Magasabb fekvésben a már említett *bárányparéj* uralta vakszik van, híres gyógynövénye a *székfű* vagy

kamilla. Mélyebb fekvésben, tartósabb tavaszi vízborítású helyeken újra egy fűfélé uralkodik, ez a *szikai mézpzászt*, a szikfok növénytársulásának névadója.

A szikfok alatt kezdődik a sziki rétek világa. A mélyebb mocsarakat, és a tippanos-hernyópázsitos mocsárréteket a még magasabb és szárazabb talajszinteken a sziki rétek veszik körül, ahol a **réti ecsetpázsit** és az itt nem gyomként viselkedő közönséges **tarackbúza** az uralkodó fűféle. A kétszikűek

közül a szikesekre jellemző **szikikányafű**, **sóvirág** jellemző, de ezen kívül a mocsárrétek általános elterjedésű növényfajai is megtalálhatók. Színes virágaival akár egy-egy évszak képét is meghatározza a lila virágú **vesszős fűzény** vagy a halványabb rózsaszín, védett **kisfészküaszat**, bár ez inkább a mélyebb fekvésű zsombékosokat kedveli. A **közönséges lizinka**, a bordós virágú **fekete nadálytő** vagy ősszel a kékeslila **szikisószirózsa** ugyancsak inkább a mélyebb rétekre, mocsárrétekre jellemző. A sziki rétek képeznek átmenetet a száraz füves puszták felé. Nyár derekára szinte mindig kiszáradnak, de gyakran már tavasszal is víztelenek.

Mélyebb fekvéssel járó tartósabb vízborítást és közepesen szikes viszonyokat jeleznek a **fehér tippan** állományai. A **hernyópázsit** már erősebben szikesedett talajt jelez. Mindkét változat erősen zsombékol. Vízborításuk tartósabb, gyakran őszig, sőt, egész évben kitart a zsombékok között. Kísérő fajként gyakori a **sóvirág**, a sziki libatop, általában sok a szikesekre jellemző faj.

A Góréstanya felé közeledve, bal oldalon a Fekete-rét mocsár nagy részét nádas borítja, melybe keskeny- és széleslevelű gyékény, kötőkákák és tavikákák állományai vegyülnek. Az Egyek-pusztakócsi mocsarak területén még az 1990-es években is viszonylag sok helyen előfordult védett ürge, de kis kiterjedésű, zárvány gypfoltokra szorítkozott már akkor is elterjedési területük. Mára azonban sajnos eltűntek. A LIFE projekt hatására létrejött új, nagy kiterjedésű gyepterületek talajadottságaik miatt jó ürge élőhelynek tekinthetők. A KEOP projekt keretében 2013-ban a területről kipusztult és a löszgyepek szempontjából kulcsszereplő ürge visszatelepítését végeztük el a Nyíregyházi-halom közelében kihelyezett, ún. citelláriumokba („ürgetartó”-k).

5.

A Górési természetvédelmi mentőhely (madárrepatriáló telep) új madárházait megközelítőleg egy óra elteltével érzük el a Górés-tanya mellett. A XX. század első felében épült épületben eredetileg tanyasi iskola működött, amíg a környéket lakott tanyák sokasága népesítette be. Górés-tanya eredeti neve nagy valószínűséggel Filagóriás volt, csakúgy mint a tanya szomszédságában levő Filagória-halom.

A 2013-ban KEOP forrásból megújult madárház és gólyateleltető a HNPI madármentőhelyére beérkező sérült madarak - főként ragadozók és gólyák - gondozásához biztosít megfelelő, biztonságos körülményeket, az in-situ fajvédelmi programok kiegészítéseként.

A mentőhelyre beérkezett egyedeket szakszerű gondozást követően, lehetőség szerint, visszahelyezzük eredeti élőhelyükre. Azon egyedek, melyek különleges tudományos értéket képviselnek, de nem engedhetők szabadon, a telepen maradnak, segítséget jelentve további kutatásokhoz.

A madárház körül szabadon sétáló gólyák részére több mesterséges építésű gólyafészek is készült. Az elvonulni nem képes gólyák a gólyateleltető kifutójában vészeli át a hideg időt és a következő évben csatlakozhatnak egészséges társaikhoz. A madárházzal szemközt található galambdúcban kedvükre szaporodó parlagi galambok a már kirepült, de még a telep környékén mozgó erősebb testalkatú ragadozómadarak zsákmányszerzését hivatottak segíteni.

Amennyiben sérült madarat talál kérjük jelentse a HNPI Természetvédelmi Őrszolgálatára számára (06/30-269-6901).

Említésre méltóak még a Górés-tanya juhhodályai, hagyományos kialakítású tyúkólja és a mellette bókoló gémeskút.

6. A tanya mellett található **Filagória-halom** védett, csakúgy mint Magyarországon minden kunhalom. A téma szakértői szerint a térségben a kunhalmok sűrűsége világszerte egyedülállóan magas. A nemzeti park igazgatóság kiemelt feladata, hogy a

vagyonkezelésében lévő kunhalmokat eredeti formájukban, lehetőség szerint értékes növényzetükkel, állatvilágukkal és megfelelő tájképi környezetben tartsa fenn. Ennek érdekében aktív természetvédelmi kezelés révén invazív gyomfajoktól, például ördögcérnától való mentesítést követően gyeptelepítést, a löszgyepekre jellemző kétszikű karakterfajok pl. *macskahere*, *törpemandula* betelepítését valósítottuk meg. A löszgyepek értékes fűfaja a **taréjos búzafű** is megtalálható a halmon.

A Filagória-halom viszonylag meredek falu és magas halom, másnéven kurgán. Nem telephely eredetű, mint a tell-halmok, hanem régen itt élt nomád kultúrák temetkezési halma (bár a tetején palánkvar nyomait találták meg, ami utólagos földvárerődítésre utal). A legősibb kurgánok a rézkor végéről származnak (közel hatezer évesek), a többség ennél fiatalabb. Közös jellemzőjük, hogy az elhunyt vezető tisztségű személyt, akinek a tiszteletére állították, gödörsírba temették, majd halmot emeltek a sírhely fölé. Általában utólag többször is beletemettek ezekbe a kurgánokba, a későbbi évszázadokban szinte kivétel nélkül kisebb-nagyobb mértékben kifosztották őket. A Filagória-halom egyike a környék legmagasabb kurgánjainak. A Góréstanya bejárására érdemes 30-60 percet szánni, igény esetén szakvezetést kérni a HNPI információs helyein.

A közepes túrát választva Góréstanyát nyugat felé elhagyva a fűzfákkal (pl. fehér fűz) övezett csatornaparti gáton érjük el a Feketerét tanösvény kiinduló állomását. A tanösvény első szakaszán a csónakút mentén haladva, a fűzfákon **bakcsó** csapatok figyelhetők meg. Rövid sétával érhető el a Feketerét nyíltvizes része.

7.

A jellemzően változó vízszintű terület hosszú távú fenntartása érdekében a korábbi szabályos kiképzésű belső tó bővítése valósult meg 2012-ben. Így egy 9 ha kiterjedésű, változatos mederformájú, zömében nyíltvizes-hínáras élőhelyet alakítottunk ki, amely kis vízszinten is biztosítja a mocsár halállományának (pl. vörösszárnýú keszeg, compó, csuka) biztonságos áttelelését. A mocsár az átvonuló vízmadár

tömegek (elsősorban *darvak*, *vadludak*) számára megfelelő kiterjedésű, nyugodt éjszakázó helyet is nyújt. A Fekete-réti tápcsatorna felett átívelő hídon átérve pallóútról tekinthetjük meg a mocsár változatos élővilágát. Az úszóhínár gazdag vegetációjában jelenik meg tömegesen a *rucaöröm*, illetve az Európa-szerte szintén ritka *sulyom*. Érdekes még a sárga virágú rovaremesztő növény a *közönséges rence*, a fehérlő *viziboglárka*, a *békalencse*, a *kolokán*, a *békatutaj*, a *tündérfátyol*, a *vízitök* és a *fehér tündérrózsa* is.

A nyílt víztől magas falával élesen különül el a nádas, ahol a *nád* mellett a *keskenylevelű gyékény*, a *szikai káka*, *zsióka* alkot szinte áthatolhatatlan zöld sűrűséget, melyet csak a *virágkáka* rózsaszín és a *mocsári nőszirm* sárga virágai törnek meg. Gyakori a *vízi hídör*, az *ágas békabuzogány*, megritkult viszont a *nyílfű*. A nádasok kifelé haladva sokszor zsombékosok nélkül mennek át mocsárrétekbe.

A pallóút végén a kilátótoronyból nyerhet a figyelmes megfigyelő bepillantást a mocsárvilág hétköznapijaiba. A vízi madarak közül elsősorban gém-féléket, vadludakat (*nyári lúd*), récefajokat lehet megfigyelni kellő vízborítás esetén. Aszáraz ún. beülő fákon *bakcsók*, *kárókatonák*, *varjak* gyülekeznek. A mesterséges szigeteken *dankasirályok*, *szerkők* tanyáznak.

A tanösvény mentén tömegesen fordulnak elő a különböző kételtű fajok (*vöröshasú unka*, *zöld varangy*, valamint a színezetét és mintázatát tekintve rendkívül változatos *kecskebeka*).

A hüllők közül *vízisiklóval* és *mocsári teknőssel* találkozhat a szerencsés látogató. Az emlősök közül említést érdemel a *vidra*, melynek inkább csak csak a nyomát láthatjuk. A mocsarakban előszeretettel táplálkoznak a vaddisznók.

A szikes mocsarak rengeteg rovarnak nyújtanak tenyészési lehetőséget. A növényzetben gazdag mocsaras vizekben fejlődik a *négyfoltos szitakötő*, a *mocsári szitakötő*, a *lápi aca* és az *óriás szitakötő*. A sekélyvizű mocsarak tömegállatai a *tócsa-szitakötők*, a nagyobb nyílt víztükrökhöz ragaszkodik a piros szemű fürge légivadász. Aszitakötők lárvái mellett a vizek fontos ragadozói a *csíkbogarak* és a *vízpoloskák*.

A Fekete-rét tanösvény bejárására érdemes legalább egy órát tervezni.

A Góres-tanyára visszaérkezve, északkelet felé indulva a széles 8. dűlőúton pár száz méter megtétele után csatlakozunk a Sóúthoz. A kelet-nyugati irányú Sóúton szállították az erdélyi bányákból származó sót. A rakományt először a Tiszán tutajokon úsztatták Tiszafüredig, majd az ottani kirakodóállomásról szekereken vitték tovább kelet felé - többek közt Debrecenbe - ezt az igen értékes ásványi anyagot. A mai 33-as út megépítése előtt, annak elődjeként a maga korában része volt a Budapest és Debrecen közötti egyik legfőbb útnak. Két oldalát fasor kíséri, mely a Hortobágy területén jellemzően behurcolt fafajokból, többnyire akácból áll. Ezek a fasorok a pusztá ritka, de jellegzetes fészkelő madárfajainak, mint pl. *szalakóta*, *kis örgébics*, *kék vércse* kínál fészkelőhelyet. A Sóúton kelet felé haladva gyalogosan kb. 40 perc alatt érünk a „három megye határon állott” Meggyes-halomhoz és mellette a híres Meggyes csárdához, amely a 17. század utolsó évtizedeiben épült. A jelenlegi épületet a korábbi leégése után 1760-1770 között építtette Tiszafüred város tanácsa. Amikor az 1880-as években a vasútra, más közutakra átterelődött forgalom miatt már hasznot nem hozott, a város eladta. Később, 1902-ben, kétezer koronáért Czinege János számadó vásárolta meg. A Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság alapítása után egyik legfontosabb feladatának tekintette a **Meggyes csárda** megmentését. 1975-ben felújította és múzeummá alakította.

A század elejétől, a Hortobágy turisztikai felfedezésével együtt viszont, a legendásan gazdag vadlibaterítékek igézetében, hazai és külföldi vadászok jelentek meg a pusztán. Benépesült a Meggyes csárda is vendégekkel. A rendszeres vendégek persze továbbra is a környéki legelők pásztorai voltak. Ők inkább éjjel látogatták a csárdát, amikor a jószág lepihent és nyugodtan rábízhatták őket a bojtárookra. A csárdához kevés betyártörténet kötődik, hiszen a Meggyes csárda a füredi, ohati lovas és az egykori gyalogos csendőrzárőrök éjszakai találkozóhelye volt.

A csárdamúzeum három helyiségének kialakítása és a belső berendezése a Meggyes csárda századfordulós életét és hangulatát idézi fel. A pitvarban, s szabadkémény alatt a körbejárható középpadkán tüzeltek, a szolgavasra akasztott bogrács alatt árvaganével (száraz tehéntrágyával) raktak tüzet. Innen fűtötték a szoba és az ivó kemencéit is. A szoba a csárdásék lakószobáját mutatja be. A szekrény még hiányzott, azt a komód és a láda pótolta. Az ivóban a kármentő, a kecskelábú asztal és a lóca még a régi Meggyesre emlékezik, azt szolgálta. A pincében régen mindig csapra vert hordó állt. A bort a tiszafüredi kocsmárostól hetente szekerezett ki. A 20-as években a csárda egyheti borfogyasztása 70-100 liter volt. A választék ekkor bővült az üveges sörökkel. A fogason függő szűr, kalap, pásztorkésziségek, a kármentőre akasztott kulacs a csárda egykori vendégeit, a pásztorokat és parasztembereket idézik.

Reméljük bemutatóterületünk elnyerte tetszését! Látogassa meg a Hortobágyi Nemzeti Park további helyszíneit is!

